

N:o 181.

Af herr **A. Bokström**, om ändringar i värnpligtslagen den 5 juni 1885.

Genom till denna Riksdag aflåten nådig proposition n:o 31 har Kongl. Maj:t, under åberopande af densamma bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet för landtförsvarsärenden för den 14 sistlidne mars, föreslagit åtskilliga ändringar i värnpligtslagen den 5 juni 1885 äfvensom af § 53 samma lag, sådan densamma lyder i lagen den 5 mars 1886, hvilken § stadgar vissa undantag från den allmänna värnpligtslagens bestämmelser i fråga om tid och sätt för värnpligtens utgörande af invånarne i Gotlands län.

Fastän de hittills gällande, väsentligaste anledningarne till ofvanberörda undantag skulle komma att undanrödjas, om ofvannämnda kongl. proposition varder af Riksdagen antagen, enär antalet årsklasser i beväring och landstorm, beväringens indelning i särskilda uppbåd samt öfningsdagarnes antal skulle komma att blifva desamma för invånarne i Gotlands län som för rikets öfriga inbyggare, så föreslår samma kongl. proposition icke desto mindre, att invånarne i Gotlands län likväl allt fortfarande skola i andra hänseenden vara i fråga om sin värnpligts utgörande underkastade den undantagsställning, som de allt sedan år 1811 fått intaga och hvaraf de under den derefter gångna tiden skördat så mången bitter erfarenhet. Då jag har anledning befara, att ett bifall till den kongl. propositionen i denna del skulle för en lång framtid utestänga invånarne i Gotlands län från ernående af den likställighet med rikets öfriga inbyggare, hvarpå de i nämnda hänseende hafva berättigadt anspråk, så vågar jag härigenom, med föranledande af mera-

Bih. till Riksd. Prot. 1891. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 39 Häft. (N:is 181—184). 1

nämnda kongl. propositions innehåll och med stöd af § 55 i riksdagsordningen, hos Riksdagen vördsamt anhålla, att den ändring af § 53 värnpligtslagen den 5 juni 1885, sådan densamma lyder i lagen den 5 mars 1886, som blifvit af Kongl. Maj:t i meranämnda proposition påkallad, icke måtte af Riksdagen godkännas och att samma § måtte upphävas.

Innan jag öfvergår till en granskning af de undantagsbestämmelser, som enligt Kongl. Maj:ts förslag allt fortfarande skulle blifva gällande för invånarne i Gotlands län i fråga om deras värnpligt, må det tillåtas mig att något uppehålla mig vid den undantagslagstiftning, som i detta hänseende varit och delvis ännu är gällande, och torde det benäget tillgifvas mig, om jag dervid, med hänsyn till den dermed sammanhängande försvarsfrågans vikt och betydelse, blir omständligare än eljest tillåtligt vore.

Sedan 1810 års Riksdag beslutat, att af manbare personer emellan 20 och 45 års ålder förstärkningsmanskap öfver hela riket skulle utgöras, för att på en gång med ordinarie armén uppbådas och utkommenderas, och Kongl. Maj:t anbefalt sin befallningshafvande i Gotlands län, friherre Rudolf Cederström, att inhemta invånarnes derstädes yttrande om och huru vida de kunde vara hågade att mangrant antaga vapen till landets försvar samt i detta ändamål hellre på ön i försvarstillstånd kvarblifva, än att i egenskap af förstärkningsmanskap i krig utgå och från orten bortkommenderas, så höllos af bemälda landshöfding under senare delen af år 1810 möten med socken-deputerade för Gotlands norra och södra härad och med allmänna rådstugan i Visby rörande detta ärende. Enligt vid dessa möten förda protokoll har flertalet af de dervid närvarande godkänt ett dervid föredraget förslag till beväringkonvention, som, uppställt i 12 punkter, stadgar, att hvar man, som kan bära vapen och ej af ålder och sjukdom är dertill otjenlig, skulle till vapentjenst inskrifvas, och tillika, bland annat, angifver de förmåner, hvaraf de till vapentjenst sålunda inskrifne skulle komma i åtnjutande och hvaribland räknades, att ingen skulle kommenderas utom Gotlands gränser, hvarken i freds- eller krigstid.

Bestämmelser om den ålder, vid hvilken denna vapentjenst skulle börja och sluta, öfningstidens utsträckning och om tider och ställen för öfningarne hafva vid denna konventions afslutande lemnats å sido, men det i högsta grad sväfvande och i flera stycken sig sjelft motsäggande aktstycket, som i en framtid skulle framkalla så mycken bitterhet och ovilja, blef icke desto mindre af Kongl. Maj:t med nådiga uttryck af välbehag godkändt, och då den allmänna beväringssstadgan af 1812 års

Riksdag antogs, inryktes i densamma följande bestämmelser: »Den på Gotland antagna och upprättade allmänna beväringen kommer att i dess nuvarande skick fortfara utan anledning till förändring deri af hvad denna stadga för det öfriga riket innehåller». Derigenom blef konventionen gällande lag och fastslogs den undantagslagstiftning, som för Gotlands län allt fortfarande är i sina hufvuddrag gällande.

Snart nog skulle emellertid Gotlands beväring få känbart erfara, huru värnlös en liten provins är, då densamma genom en sådan undantagslagstiftning ställes utom rāmärkena för de lagar, som skydda öfriga delar af riket. Jag skall anhålla, att derpå få anföra ett enda exempel.

Herr vice landshöfdingen och militärbefälhafvaren C. F. Aschling hade år 1813 trott sig finna, att den i 1812 års stat till beväringen anslagna dagaflöning och slitningsersättning vida lämpligare kunde användas till befålets aflöning, och gjorde en underdånig framställning i sådan syftning, men då Kongl. Maj:t fann detta förslag vara »afvikande från det kontrakt, som med invånarne rörande beväringen vid Gotland egde rum»; så hänvisades vice landshöfdingen att deröfver inhemta befolkningens begifvande.

Denna nådiga befallning blef emellertid på det egendomliga sätt satt i verket, att enligt den ännu i behåll varande länskungörelsen möten pålystes med befolkningen för öfverenskommelses träffande om beqvämligaste tid och ställen för vapenöfningarne, utan att i denna kungörelse var med ett enda ord antydt, att ändamålet med dessa möten egentligen var något helt annat. I protokollen för dessa möten finner man emellertid, att vice landshöfdingen, som ville »i hvad på honom ankomme lindra den fattige och behöfvande från allt hvad som kunde öfverstiga dess förmåga», deri kunnat låta införa, att sockenfullmäktige förklarar »sig villige och nöjde att till vapenöfning utan aflöning å de utsatta ställena sig infinna».

Så förlorade beväringen sin dagaflöning, 8 skilling banko om dagen, och sin slitningsersättning, 3 skilling 4-runstyck banko om dagen, och hvilka förmåner varit i konventionen betingade, därför att beväringen sjelf skulle sörja för sitt kosthåll och sin beklädnad under öfnings-tiden.

Dagaflöningen blef ändtligen år 1825 åter medgifven, sedan dåvarande landshöfdingen friherre Jakob Cederström, som ville »suspendera sitt omdöme» om sin företrädares åtgöranden i denna sak och som fann det väl förklarligt, att befolkningen i länet hyst misstro till länsstyrelsen, derom gjort energiska framställningar till regeringen. Slitnings-

ersättningen deremot fick beväringen aldrig tillbaka, ehuru upprepade framställningar derom gjordes af länets riksdagsmän i bondeståndet. Det är ju icke sällan så, att den som i riksdagen beifrar olägenheter, som gälla hela landet, lätt nog kan finna bundsförvandter och understöd, men gäller olägenheten en enstaka provins, och dertill den minsta bland dem alla, så händer det att såväl bundsförvandterna som Riksdagen vända det döfva örat till. De gotländske riksdagsmännen synas hafva tröttnat på att vidare med denna sak besvära Riksdagen, men det må likväl tacksamt erkännas, att beväringen från och med år 1858 verkligen fått den ersättning för småpersedlar, hvilken består af öfriga beväringstrupper, som dock i olikhet med de gotländske alltid erhållit munderingar af kronan.

Hvad den till lag upphöjda beväringkonventionen lemnat obestämdt och sväfvande har under årens lopp kompletterats och begränsats af det administrativa förgodtfinnandet. Skyldigheten att tjena i beväringen inträdde under

åren 1811—1844	vid 16:de	lefnadsåret,
„ 1845—1857	„ 18:de,	„
„ 1858 och tills vidare	vid det 19:de.	„
Åren 1812—1816	öfvades alla	årsklasser,
„ 1817—1845	„ 15	„
„ 1846—1856	„ 12	„
„ 1857—1886	„ 11	„

Sedan likväl Gotlands år 1885 varande riksdagsmän i en till Konungen afgifven underdånig framställning tillåtit sig att framhålla oefterrättligheten och vådorna af den gotländska beväringstagstiftningen och de i ögonen fallande bristerna hos den deraf beroende beväringssinrättningen, en framställning, som ingalunda blifvit lemnad utan nådigt afseende, har genom den förändring, § 53 värnpligtslagen vid 1886 års riksdag undergått, den gotländska beväringen från och med år 1887 kommit i ett väsentligen bättre läge. Denna beväring har derigenom erhållit beklädnad och förplägning som andra beväringstrupper och tillförsäkrats, att den allmänna värnpligtslagens bestämmelser skulle äfven för henne vara gällande, ehuru tills vidare med vissa undantag: beväringens ålder skulle fortfarande inträda vid det 19:de lefnadsåret, tjänstetiden i beväringen sattes till 12 år, fördelade i 2:ne uppbåd, i landstormen till 8 år, öfningsdagarna till 54, fördelade på 3 år, hvarjemte utlofvades befrielse från all krigstjänst utom länets gränser.

Den undantagslagstiftning deremot, som, om den nu framlagda nådiga propositionen om ändring i värnpligtslagen varder af Riksdagen

antagen, allt fortfarande skulle komma att gälla för ensamt Gotlands län, skulle bestå i hufvudsakligast följande afvikelser från den allmänna värnpligtslagen:

1. Värnpligten skulle inträda vid 19 i stället för 21 års ålder.

2. De 90 öfningsdagarne skulle fördelas på 3 år, med 66 dagar under första och 12 dagar under hvardera af de begge närmast följande åren, i stället för på 2 år med respektive 68 och 22 dagar.

3. Då beväringen jemlikt § 28 till tjenstgöring inkallas, kan det andra uppbådet icke uppfordras förr, än det första uppbådet från hela länet är inkalladt, under det att för beväringen i öfriga delar i riket skulle gälla, dels att Konungen må efter statsrådets hörande till tjenstgöring inkalla beväringens första uppbåd eller delar deraf, som finnas behöfliga, och dels att, derest i anseende till krig eller fara för krig det för rikets försvar finnes nödigt att äfven beväringens andra uppbåd eller någon del deraf i skilda orter eller vid olika vapen inkallas, Konungen må derom förordna, sedan han hört statsrådet och, så vida Riksdagen ej är samlad eller inom trettio dagar sammanträda skall, låtit riksdagskallelse utfärda.

4. De värnpligtige i Gotlands län skola i såväl freds som i krigstid vara befriade från tjenstgöring utom länets område.

Några skäl, hvarför den år 1886 tills vidare fastslagna undantagslagstiftningen skulle allt fortfarande, om öfningsdagarne för hela riket bestämmas till 90 dagar och om det antal årsklasser, som redan nu är för Gotlands län lagstadgadt, skall till beväring och landstorm uttagas i jemväl öfriga delar af riket, vara erforderlig, äro icke angifna i det statsrådsprotokoll, som är den kongl. propositionen härom bifogadt, utom hvad beträffar bestämmelsen om öfningstidens fördelning på 3 år i Gotlands län i stället för 2, som gäller för alla öfriga delar af riket.

Anledningen till denna undantagsbestämmelse skulle nemligen bero deraf, att det vore omöjligt att med de föga talrika beväringsskatterna i Gotlands län, hvar för sig vapenöfvade, bilda högre trupper, hvilket likväl skulle möjliggöras, om 2:a och 3:e klassernas värnpligtige öfvas samtidigt 12 dagar under andra och 12 dagar under det tredje året. Antalet värnpligtige vid detta års vapenöfning utgjorde vid Gotlands infanteriregemente 270 i andra och 207 i tredje klassen. Det kan ju icke bestridas, att summan af dessa årsklasser är större än årsklasserna hvar för sig, men ändamålet att bilda större trupper vinnes dermed i alla fall icke i någon nämnvärd grad. Dock kan lika stor trupperhet bildas för bataljonsexercis, om den andra årsklassen

inkallas på lämplig tid, innan den första slutat sina öfningar. Anordningen beträffande hela fastlandets beväring, som skulle fullgöra andra årets öfning på 22 dagar, visar ock tydligen, att det anses för de värnpligtiges utbildning fördelaktigare, om denna öfning fullgöres på ett år, än om den fördelas på två. I alla händelser torde det angifna skälet ingalunda kunna anses vara af den vikt och betydelse, att en särskild undantagslagstiftning deraf skulle nödvändiggöras.

Vid de täta flyttningar, som numera ega rum emellan Gotland och fastlandet, är det ock af största vikt att erhålla enhet i värnpligtbestämmelserna. En från fastlandet till Gotland inflyttad värnpliktig, som enligt det kongl. förslaget fullgjort endast första årets vapenöfning med sextioåtta dagar, skulle sålunda blifva pliktig att i Gotlands län fullgöra först ett möte på tolf dagar och påföljande år, om han icke dessförinnan åter utflyttat, ytterligare tolf dagar. Detta gör till hopt nittiotvå dagar. Har utflyttning från Gotland skett, sedan ett tolfdagarsmöte blifvit der fullgjordt, skall väl en sådan värnpligtigs fredstjenstgöring fullbordas med ett andra klassens möte å fastlandet, eller med tjugutvå dagar, och skulle hans hela tjenstetid då komma att uppgå till etthundratvå dagar. Tänker man sig, att en gotländsk värnpliktig, som i sin hemort fullgjort två års möten med sjuttioåtta dagar, flyttar till fastlandet och der fullbordar sin tjenstgöring med ett andra klassens möte, så blifva i detta fall tjenstedagarne ett hundra o. s. v. Sådana förvecklingar äro oskiljaktiga från en dylik undantagslagstiftning, som därför borde från detta område på det bestämdaste förvisas.

En annan märklig undantagsbestämmelse är, att värnpligten för de gotländska ynglingarne skall inträda två år tidigare än för öfriga svenska ynglingar, som börja vid fyllda 21 år.

Härvid torde bemärkas, att Kongl. Maj:t vid 1856—1858 årens riksdag föreslagit, att beväringensåldern skulle för fastlandets beväring framflyttas till 22 års ålder, enär *»den svenske ynglingen, uppfödd under inflytelsen af ett hårdt och kroppens utveckling fördröjande klimat, i allmänhet det år, han efter nu gällande stadganden inträdde i beväringensåldern, icke egde den kroppsstadga och de krafter, som oundgängligen erfordrades för att kunna bestå ett fälttågs mångfaldiga mödor, umbäranden och ansträngningar»*, och var denna nådiga framställning grundad på den mening, som derom uttalats af landets på detta område förnämsta auktoritet, nemligen kongl. sundhetskollégium.

Hvad Kongl. Maj:t sålunda föreslagit, vann icke Riksdagens bifall, enär det ju ur ekonomisk synpunkt är fördelaktigare, att beväringensynglingarne få fullgöra sin vapenöfning ju förr desto hellre, då ynglingar-

nes arbetskraft lättare kan undvaras än den fullt utbildade mannens, men den kompetenta auktoritetens mening har ingalunda blifvit vederlagd.

Af nyssberörda skäl saknar icke heller undantagsbestämmelsen om värnpligtsålderns inträde redan vid nitton års ålder för invånarne i Gotlands län der anhängare, som under en lång fredsperiod icke haft anledning betrakta värnpligtstjenstgöringen annorlunda än som några dagars eller veckors öfning på exercisfältet under den varmare årstiden. Att värnpligtstjenstgöring kan komma i fråga äfven i krig under en kallare årstid och under äfven i öfrigt svårare förhållanden än på exercisfältet, tages icke med i beräkningen.

Nu stadgar emellertid den allmänna värnpligtslagen i § 6, att yngling, som är till krigstjenst duglig och lämplig, får äfven före det år värnpligten inträder dertill inskrifvas, och om derfor den allmänna värnpligtslagen skulle blifva äfven för invånarne i Gotlands län gällande i jemväl det hänseendet, att värnpligtsåldern skall räknas från det 21:a året, så är detta alldeles icke något hinder för att fredstjenstgöringen kan få börja vid det 19:e året eller förut, om nemligen ynglingen då är så utvecklad, att han är till krigstjenst duglig och lämplig.

Då emellertid statsmagterna förklarar sig anse, att den svenske ynglingen i allmänhet icke före det 21:a året bör användas till krigstjenst, så måste det betraktas icke allenast som en oförklarlig inkonsekvens, utan rent af som en upprörande orättvisa, om statsmagterna förpligta ynglingarne i en särskild provins till krigstjenst förr, än nämnda åldersgräns är uppnådd.

Lagutskottet vid 1886 års riksdag lemna visserligen den märkliga upplysningen, att anledningen till att Kongl. Maj:t då föreslagit ett tidigare inträde i värnpligten för invånare i Gotlands län skulle vara att söka deri, att den gotländske ynglingen anses tidigare, än hvad eljest i vårt land är fallet, ernå den kroppsutveckling, som värnpligtens fullgörande förutsätter.

Det är icke upplyst, hvem det är som har äran af att hafva gjort denna i sitt slag märkliga och i sanning förvånande upptäckt, men då upptäckaren är okänd och rönet icke är beledsagadt af någon som helst bevisning eller af skäl, som kunna hafva något sken af sannolikhet, så torde detta påstående saklöst kunna lemnas å sido.

Om Gotland skulle göras till föremål för ett fiendtligt anfall, så är det väl icke oantagligt, att detta kommer att ske tidigt på våren, då Gotland och äfven Sverige i sin helhet äro mer än eljest hänvisade till sina egna försvarsresurser. Den gotländske beväringynglingen

behöfver för ett sådant fall mer än väl den kroppsutveckling, som först vid uppnådda tjuguetå års ålder kan i allmänhet uppnås.

Enligt den allmänna värnpligtslagens stadgande, sådant detsamma enligt Kongl. Maj:ts förslag skulle lyda, har beväringens uppkallande, då rikets försvar det kräver, ansetts vara en angelägenhet af så utomordentlig och grannlaga betydelse, att detsamma ansetts böra omgärdas med alldeles särskilda garantier, i syftning att ett sådant uppkallande icke må ske vid andra tillfällen, än då ett tvingande behof dertill gifver anledning.

Så föreslås, att Konungen skall höra statsrådet, innan det första uppståndet eller delar deraf inkallas, men det andra uppståndet eller delar deraf i skilda orter eller vid olika vapen få icke uppkallas förr, än Konungen icke allenast hört statsrådet, utan äfven utfärdat riksdagskallelse, om Riksdagen icke är samlad eller inom trettio dagar skall sammanträda.

Men hvad de gotländska beväringssuppståndens inkallande beträffar, tages saken betydligt enklare.

Lagen lägger icke något hinder i vägen för deras uppkallande af jemväl underordnade auktoriteter. Statsrådets hörande eller Riksdagens sammankallande är icke alls erforderligt, då det gäller att uppkalla beväringen i denna del af riket.

Om man anser, att Gotland verkligt är en del af Sveriges rike, så kan en så beskaffad undantagsbestämmelse svårligen försvaras, i all synnerhet som Gotland, med nutidens kommunikationer, står i en långt lifvigare förbindelse med rikets hufvudstad än många andra delar af riket. Åtgärden att uppkalla beväringens uppstånd till kringstjänst är detsamma som stagnation i alla näringar, som derigenom förlora sina dugligaste krafter, och detta är icke mindre farligt för Gotland än för öfriga delar af riket, hvilka man sökt skydda för en sådan olycka, tills densamma vore oundviklig.

Kommer så till sist den undantagsbestämmelsen, att de värnpligtige i Gotlands län skola såväl i freds- som krigstid vara befriade från tjänstgöring utom länets gränser.

Denna s. k. förmån är ursprungligen icke af Gotlands befolkning påkallad. Den erbjöds år 1811 åt de gotländske sockenombud, som hördes öfver den då erbjudna beväringsskonvention, och det är ju förklarligt nog, att dessa ombud, som väl icke voro okunniga om de öden, som drabbat landtvärnet under sista ryska kriget, i valet emellan att som förstärkningsmanskap bortkommenderas och att i hemorten bilda landstorm, valde det senare alternativet.

Men den gångna tidens erfarenhet har ådagalagt, att denna ursprungliga, så tilltalande förmån varit för Gotlands beväring allt för dyrköpt.

Genom denna bestämmelse har en bestämd gränslinie blifvit uppdragen emellan Gotlands och det öfriga rikets beväring — som lyckligtvis icke mer än Gotlands varit som förstärkningsmanskap bortkommenderad — och under det att den senare på allt sätt omhuldats, har den förra råkat i förgätenhet, ända tills med år 1887 en annan sakens ordning tog sin början.

Men dermed har denna undantagsbestämmelse likväl icke upphört att utöfva sitt tryck på den gotländska beväringen.

I till denna Riksdag afgifven särskild motion har jag tillåtit mig att framhålla de ur denna undantagsbestämmelse härflytande svårigheter, som vållats de vid Visby sjömanshus inskrifne sjömännen — omkring 500 värnpligtige — derigenom att de icke få inskrivas vid flottan, då de kunna fullgöra sin värnpligtstjenstgöring under fredstid på ett år, under det att de nu måste i hemorten tjena under tre års öfningsmöten.

Tillämpad i krigstid, kan denna bestämmelse ock varda till verklig förgärlse. Man kan ju tänka sig sådana lägen, att Gotland är fullkomligt skyddadt, exempelvis af en vänskaplig magts flotta, men att likväl Sveriges existens beror på anskaffandet af erforderliga stridskrafter på någon hotad punkt å fastlandet. Men dertill skulle den gotländska beväringen icke få användas. Man kan ock tänka sig, att någon afdelning af de gotländska trupperna, vikande för en öfvermåttig fiende, lyckas rädda sig undan till fastlandet, der den till äfventyrs kunde göra någon nytta i förening med någon annan truppsamling. Men äfven detta skulle vara att våldföra värnpligtslagen. Det må nu vara, att under kriget tiga lagarne, men detta är dock icke något skäl för stiftande af sådana lagar, som icke kunna och icke böra efterlevas.

Dessutom är det visst, att en separatlagstiftning sådan som den här ifrågavarande, äfven om den tillkommit i det välmenta och fosterländska syftet att såsom svensk besittning bevara och försvara en afskild ö-provins, ingalunda bidrager att stärka den för hvarje folk, och sålunda ej minst för ett litet, viktiga samhörighetskänslan. Är icke denna känsla lefvande, skall hvarje försvarsinstitution varda vanmäktig.

På dessa skäl får jag vördsamt anhålla:

dels att Riksdagen ville afslå den i Kongl. Maj:ts ofvan åberopade nådiga proposition föreslagna lydelse

af § 53 värnpligtslagen den 5 juni 1885, sådan densamma lyder i lagen den 5 mars 1886;

dels att Riksdagen för sin del ville, i syftning att den olikhet i afseende å tiden och sättet för värnpligtens utgörande, hvilken är särskild för invånarne i Gotlands län stadgad, måtte undanrödjas, upphäfva nyss omförmälda §; och

dels äfven att denna lag från och med 1892 års början skall träda i kraft.

För det fall, att hvad jag sålunda tillåtit mig att föreslå icke anses böra bifallas, får jag påyrka bifall till den lydelse af § 53 värnpligtslagen, hvarom jag förut vid denna riksdag väckt motion.

Om remiss till lagutskottet anhålles.

Stockholm den 1 april 1891.

Aug. Bokström.

I denna motion instämma:

Ludvig Norrby.

P. Larsson.
